Laudáció Hodinka Antal emléktáblájának avatásán

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Nyolcvan esztendővel ezelőtt, 1946 nyarán, Budapesten örökre lehunyta szemét egy férfiú, akinek életútja innen indult: ebből a földből, ebből a kis zempléni faluból. Hodinka Antal 1864. január 13-án ebben a községben látta meg a napvilágot, s bár az élet messzire vitte — Ungvárra, Budapestre, Bécsbe, Pozsonyba, végül pedig Pécsre —, szülőföldjéhez, a máramarosi hegyekhez és e vidékek görög katolikus ruszin népéhez élete végéig hűséges maradt.

Nem véletlen, hogy a mai ünnep éppen itt, Ladoméren zajlik. Mert az igazán nagy tudósok nem magukban állnak: mögöttük mindig ott van egy táj, egy közösség, egy nyelv, egy hit, amely formálta őket. Hodinka Antal esetében ez a táj Zemplén hegyei és patakjai, ez a közösség a ladoméri, majd szeklencei ruszin görög katolikus falu népe, s ez a nyelv a helyi ruszin népnyelv volt, amelyet gyermekkorában szívott magába, s amelynek megörökítése és megmentése élete egyik legfontosabb feladatává vált.

Ki is volt Hodinka Antal?

A hivatalos tudománytörténet elsősorban történészként tartja számon, s valóban 1910-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1933-ban pedig rendes tagjává választotta; az Erzsébet Tudományegyetem professzora, majd 1932-ben a Pécsre települt egyetem rektora lett. Doktori értekezését 1891-ben *A szerb történelem forrásai s első kora* címmel védte meg; s munkái sora a boszniai eretnekmozgalmakról szóló első dolgozatától *A munkácsi görög-katholikus püspökség történetéig* (1909) és *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásaiig* (1916) kirajzolja egy szigorúan filológiailag iskolázott, forráskritikus történész arcképét.

Ám aki csak történészt lát benne, csak az életmű felét látja. Hodinka Antal legalább annyira volt szlavista, mint amennyire történész: Bécsben Vatroslav Jagić, korának egyik legnagyobb szlavistája formálta tudományos szemléletét. Nyelvész is volt: a *Ruszin–magyar igetár* mintegy hétezerötszáz igét felölelő kéziratos munkája, amely Udvari István gondozásában 1991-ben nyomtatásban is megjelent, máig alapvető forrása a kárpátaljai ruszin népnyelv kutatásának. Néprajzos is volt: *A rutének* címmel 1900-ban megjelent monográfiája, majd később a *Száz ruszin népdal* gyűjteménye tanúsítja, hogy Hodinka nem íróasztal mellett dolgozó tudós volt, hanem terepen járó, jegyzetelő, rajzoló, gyűjtő ember, aki a szülőföld népi kultúráját ugyanolyan komolyan vette, mint a bécsi levéltárak dokumentumait. S végül könyvész is volt: a magyarországi cirill nyomtatványokra vonatkozó adatokat évtizedeken át gyűjtötte, s a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kimeríthetetlen forrásaira vonatkozó anyaga máig az MTA Könyvtárának Kézirattárában várja a teljes feltárást.

De talán a legfontosabb még nem hangzott el. Hodinka Antal a kárpátaljai ruszinok múltjának első szakképzett tudósa volt. Egy olyan közösségnek adta vissza tudományos igényű módon a saját történetét, amely maga akkor még alig rendelkezett önálló történetírással. S tette ezt egy olyan korban, amikor ez távolról sem volt egyszerű: 1945 után Kárpátalján a nevét is elhallgatták, könyvét Ungváron a különösen veszélyes irodalom zárolt fondjában felvágatlanul őrizték. Csak az 1990-es évektől kezdve, Udvari István és Soós Kálmán kitartó munkája nyomán indult el az a Hodinka-reneszánsz, amely ma is tart.

Emléktábla őrzi Hodinka nevét a Pécsi Tudományegyetem főépületén, az Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Karán, a budapesti Benczúr utcában és gyermekkorának színhelyén, Szeklencén. Nevét viseli a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontja, valamint az Országos Ruszin Önkormányzat által alapított Hodinka Antal-díj. Ez az emléktábla, amelyet ma együtt avatunk fel, pedig mindezek sorába illeszkedik, de

talán közülük is a legszemélyesebb: mert itt született, s ide tér most szimbolikusan haza.

Kedves Egybegyűltek! Az emléktáblák néma kövek, amelyeknek a közösség kölcsönöz hangot, amelyeket az itt élők szólaltatnak meg! Kívánom, hogy a ma összegyűlt közösség sokáig őrizze, s a felnövekvő nemzedékeknek is átadja Hodinka Antal örökségét: azt a mérhetetlen kitartást, azt a nyelvek és kultúrák közötti hídépítő szenvedélyt, azt a szülőföldhöz való hűséget, amely az ő életének is vezérfonala volt.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

Vážené slávnostné zhromaždenie!

Pred osemdesiatimi rokmi, v lete roku 1946, v Budapešti zomrel muž, ktorého životná cesta začala práve tu: v tomto kraji, v tejto malej dedinke na Zemplíne. Anton Hodinka sa narodil 13. januára 1864 v tejto obci a hoci ho život zaviedol ďaleko – do Užhorodu, Budapešti, Viedne, Bratislavy a nakoniec do Pécsu –, svojej rodnej zemi, okoliu Vihorlatu a gréckokatolíckemu rusínskemu ľudu týchto končín zostal verný až do konca života.

Nie je náhodou, že dnešná slávnosť sa koná práve tu, v Ladomirove Lebo skutočne veľkí vedci nie sú osamotení: za nimi vždy stojí krajina, spoločenstvo, jazyk, viera, ktoré ich formovali. V prípade Antona Hodinku je touto krajinou okolité pohorie a jeho potoky, touto komunitou sú obyvatelia rusínskej gréckokatolíckej dediny Ladomirov a neskôr Sokyrnica, a týmto jazykom bol miestny rusínsky ľudový jazyk, ktorý v detstve vstrebal do seba a ktorého zachovanie a ochrana sa stali jednou z najdôležitejších úloh jeho života.

Kto vlastne bol Anton Hodinka?

Oficiálne dejiny vedy ho považujú predovšetkým za historika a skutočne ho Maďarská akadémia vied v roku 1910 zvolila za člena korešpondenta a v roku 1933 za riadneho člena v tejto oblasti; bol univerzitným profesorom, neskôr, v roku 1932 sa stal rektorom Alžbetínskej univerzity, ktorá sa presťahovala do Pécsu. Svoju doktorskú prácu s názvom „Zdroje srbských dejín a ich ranné obdobie“ obhájil v roku 1891; a jeho súbor prác, počnúc prvou štúdiou o bosnianskych heretických hnutiach až po „Dejiny gréckokatolíckeho biskupstva v Mukačeve“ (1909) a „Maďarské súvislosti ruských ročeniek“ (1916), vykresľujú portrét historika s prísnym filologickým vzdelaním a kritickým prístupom k prameňom.

Kto v ňom však vidí len historika, vidí len polovicu jeho celoživotného diela. Anton Hodinka bol aspoň rovnako veľkým slavistom, ako bol historikom: vo Viedni formoval jeho vedecký pohľad Vatroslav Jagić, jeden z najväčších slavistov svojej

doby. Bol aj jazykovedec: jeho rukopisné dielo „Rusínsko-maďarský slovník slovies“, obsahujúci približne sedemtisíc päťsto slovies, ktorý v roku 1991 pod redakciou Istvána Udvariho vyšiel aj v tlačenej podobe, je dodnes základným zdrojom pre výskum rusínskeho ľudového jazyka v Zakarpatsku. Bol aj folkloristom: jeho monografia s názvom Ruténi, ktorá vyšla v roku 1900, a neskôr zbierka „Sto rusínskych ľudových piesní“ svedčia o tom, že Hodinka nebol vedec pracujúci za písacím stolom, ale človek, ktorý chodil do terénu, robil si poznámky, kreslil a zbieral, a ktorý bral ľudovú kultúru svojej rodnej krajiny rovnako vážne ako dokumenty vo viedenských archívoch. A nakoniec bol aj knihovníkom: desaťročia zbieral údaje o maďarských tlačených dielach v cyrilike a jeho materiál týkajúci sa nevyčerpateľných zdrojov gréckokatolíckej diecézy v Mukačeve dodnes čaká na úplné spracovanie v rukopisnom oddelení Knižnice Maďarskej akadémie vied.

Ale to najdôležitejšie sa ešte nepovedalo. Anton Hodinka bol prvým kvalifikovaným vedcom zaoberajúcim sa minulosťou Rusínov v tejto oblasti. Vrátil vlastnú históriu vedeckým spôsobom komunite, ktorá v tom čase ešte takmer nedisponovala samostatnou historiografiou. A urobil to v dobe, kedy to zďaleka nebolo jednoduché: po roku 1945 v Zakarpatskej Rusi zamlčovali aj jeho meno a jeho knihu v Užhorode uchovávali nerozviazanú v uzavretom fonde mimoriadne nebezpečnej literatúry. Až od 90. rokov 20. storočia, vďaka vytrvalej práci Istvána Udvariho a Kálmána Soósa, sa začala Hodinkova renesancia, ktorá trvá dodnes.

Meno Hodinku pripomína pamätná tabuľa na hlavnej budove Univerzity v Pécsi, na Katedre histórie Národnej univerzity v Užhorode, na Benczúrovej ulici v Budapešti a v Sokyrnici, kde prežil svoje detstvo. Jeho meno nesie Centrum pre jazykové výskumy na Karpatskej maďarskej univerzite Ferenca Rákócziho II. v Berehove, ako aj cena Antona Hodinku, ktorú založila Národná rusínska samospráva. Táto pamätná tabuľa, ktorú dnes spoločne odhaľujeme, zapadá do tohto radu, ale je z

nich snáď tá najosobnejšia: pretože sa tu narodil a sem sa teraz symbolicky vracia domov.

Vážené slávnostné zhromaždenie! Pamätné tabule sú nemé kamene, ktorým komunita prepožičiava hlas a ktoré oživujú ľudia, ktorí tu žijú! Prajem si, aby spoločenstvo, ktoré sa tu dnes zišlo, dlho uchovávalo a odovzdávalo aj budúcim generáciám dedičstvo Antona Hodinku: tú nesmiernu vytrvalosť, tú vášeň pre budovanie mostov medzi jazykmi a kultúrami, tú vernosť rodnej zemi, ktorá bola ústredným motívom jeho života.

Ďakujem za Vašu pozornosť.